

УДК: 330.342.146

ДО ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Вишневський О.С.

У статті розглянуто концептуальні засади соціальної орієнтації економіки регіону в Україні. Визначено принципи та механізми забезпечення соціально орієнтованої економіки регіону.

Ключові слова: соціальна орієнтація економіки, регіон, концептуальні засади.

Створення системи господарювання, спрямованої на встановлення балансу між соціальним та економічним розвитком суспільства, належить до питань, які безпосередньо торкаються всього людства, що обумовлює до них пильну увагу з боку наукової спільноти. Необхідність практичного забезпечення соціальної орієнтації економіки обумовлена вимогами Конституції України (ст.1, ст.13) та ряду законів України [3]. На спрямованості на соціальну орієнтацію економіки наголошував Президент України у своїй доповіді до українського народу, в якій також було зазначено, що «реформи будуть реалізовані відповідно до конституційного положення про Україну як соціальну державу, що визначає як загальний підхід, так і базові соціальні критерії до кожного реформаційного кроку» [4].

Недостатній рівень соціальної орієнтації економіки призводить до незбалансованості розвитку країни та її регіонів, негативно впливає на економічне становище та соціальний стан.

Ключовим елементом стійкого функціонування соціальної орієнтації економіки є її забезпечення на регіональному рівні.

Проблеми соціальної орієнтації економіки щодо регіонального розвитку досліджують відомі вітчизняні та іноземні науковці, серед яких необхідно визначити роботи Л. Абалкіна, О. Амоші, Є. Аніміця, І. Бережної, В. Гришкіна [1], В. Воротіна, Н. Деевої, М. Долішнього, В. Єременко, Я. Жаліла, В. Іноземцева, Е. Лібанової, К. Міхуринської [2], А. Мюллер-Армака, О. Новікової [6], В. Ойке-на, О. Пчелінцева [5]. Переважна більшість фахівців зосереджує наукові дослідження на соціальній орієнтації економіки на державному рівні й менше звертає уваги на соціальну орієнтацію економіки регіонів у вирішенні вказаної проблеми.

Мета статті – визначення та обґрунтування основних положень щодо формування концептуальних засад соціальної орієнтації економіки регіонів України.

Однією з методологічних перешкод для створення єдиної та уніфікованої концепції забезпечення соціальної орієнтації економіки є різноманітність трактувань самого процесу та поняття «соціальна орієнтація економіки». У даний час існує більше двох десятків різноманітних визначень цього поняття. У межах цього дослідження соціально орієнтовану економіку регіону визначено як систему регіонального господарства, що забезпечує узгодженість економічних та соціальних інтересів регіону в рамках загальнодержавного соціально-економічного простору відповідно до вимог соціально-економічної безпеки та сталого регіонального розвитку в довгостроковій перспективі.

Таким чином, функціонування соціальної орієнтації економіки регіону спрямоване на мінімізацію соціально-економічних ризиків, забезпечення розвитку соціальної держави, створення на регіональному рівні адекватних умов для розвитку особистості та місцевих громад. Структуру моделі соціальної орієнтації економіки регіону наведено на рис. 1.

Соціальна орієнтація економіки регіону має базуватися на системі принципів, які відповідають її змістовному та сутнісному наповненню. До головних принципів забезпечення соціальної орієнтації економіки регіону належать: збалансованість економічного та соціального розвитку, соціальна безпека, соціальна справедливість, узгодженість регіональних і державних інтересів, органічна вбудованість у державну політику; соціальне партнерство та соціальний консенсус; інформаційна відкритість та прозорість, соціальний консенсус.

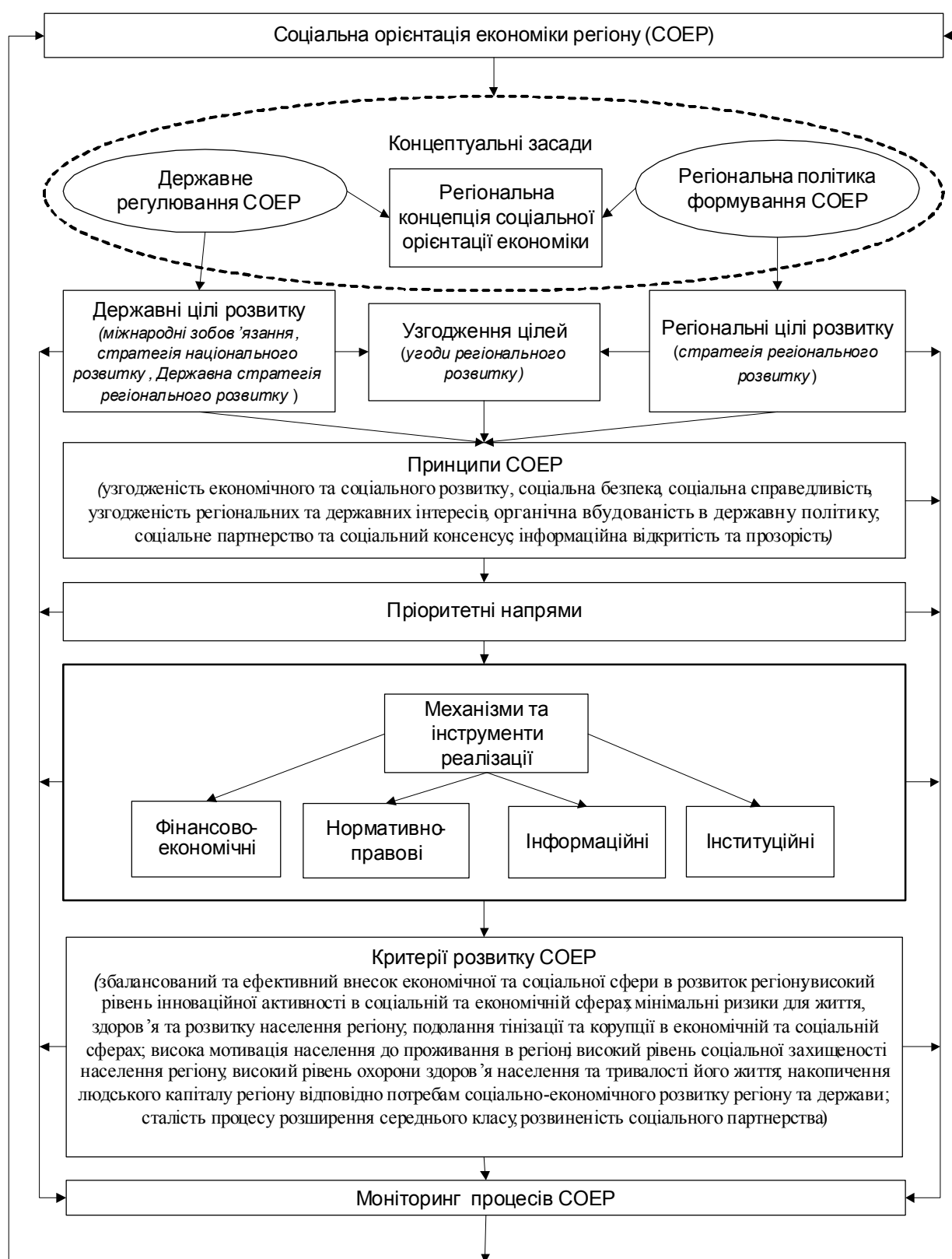

Рис.1 Структура моделі соціальної орієнтації економіки регіону.

Принцип збалансованості економічного та соціального розвитку передбачає ефективний взаємовплив економічної та соціальної сфери розвитку регіону на засадах їх синергетичної взаємодії.

Принцип соціальної безпеки визначає спрямованість на мінімізацію соціальних та економічних ризиків розвитку регіону та їх попередження.

Принцип соціальної справедливості визначає спрямованість на досягнення ефективності розвитку за рахунок адекватного внеску, на надання стартових умов у здобутті освіти, охорони здоров'я, житла тощо.

Принцип узгодженості регіональних та державних інтересів визначає спрямованість на гармонізацію державних, регіональних та місцевих інтересів соціально-економічного розвитку з відповідним розмежуванням повноважень та обов'язків між ними.

Принцип органічної вбудованості регіональної політики в державну політику щодо сприяння розвитку соціальної орієнтації економіки регіону (далі ? СОЕР) передбачає їх взаємозв'язок та взаємообумовленість як підсистем у системі.

Принцип соціального партнерства передбачає повагу, довіру і врахування інтересів усіх сторін забезпечення СОЕР, можливість добровільного прийняття на себе зобов'язань та відповідальності щодо їх забезпечення, а також подолання суперечностей щодо розподілу наявних ресурсів і суспільного продукту.

Принцип інформаційної відкритості та прозорості передбачає гласність оцінок та стану економічних і соціальних небезпек, ефективність рішень щодо їх подолання, інформування про перспективи.

Дотримання цих принципів здатне забезпечити консолідацію суспільства, що є дуже актуальним у посткризовий період, коли триває поширення індивідуально-споживацького ведення господарської діяльності.

Визначення пріоритетних напрямів дозволяє акумулювати ресурси та зосереджувати увагу безпосередньо на головних аспектах забезпечення СОЕР. Формування напрямів розвитку СОЕР має базуватися на реалізації державних регіональних пріоритетів і власних пріоритетах розвитку певного регіону.

Систематизація та конкретизація пріоритетних напрямів СОЕР кожного регіону становлять предмет подальших досліджень автора.

Як критерії досягнення виступають: збалансований та ефективний внесок економічної та соціальної сфери в розвиток регіону; високий рівень інноваційної активності в соціальній та економічній сферах; мінімальні ризики для життя, здоров'я та розвитку населення регіону; подолання тінізації та корупції в економічній та соціальній сферах, висока мотивація населення до проживання в регіоні; високий рівень соціальної захищеності населення регіону; високий рівень охорони здоров'я населення та тривалості його життя; накопичення людського капіталу регіону відповідно до потреб соціально-економічного розвитку регіону та держави; стійкість процесу розширення середнього класу; розвиненість соціального партнерства.

Для досягнення мети концепції та реалізації пріоритетних напрямів доцільне вживання відповідних заходів та використання певних механізмів.

До механізмів реалізації концепції соціальної орієнтації економіки регіону належать нормативно-правові, фінансово-економічні, інституційні та інформаційні.

До нормативно-правових механізмів належить удосконалення чинного законодавства України щодо СОЕР, а також забезпечення якісного його виконання. На сучасному етапі для встановлення єдиних стандартів та узгодження універсальних орієнтирів розвитку для всіх сторін, які впливають на соціальну орієнтацію економіки, необхідне проведення експертизи чинного законодавства на предмет відповідності принципам соціальної орієнтації та подальше його вдосконалення.

Правове закріплення характеристик оцінки діяльності органів місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування потребує включення критеріїв досягнення соціальної орієнтації економіки.

Потребує також удосконалення діяльності судової системи. Одним із механізмів підвищення ефективності судової влади щодо захисту та забезпечення реалізації соціальних прав і гарантій населення є впровадження передбаченого Конституцією України (ст. 124) інституту народних засідателів і присяжних із числа представників місцевої громади. Необхідно розвивати правову грамотність населення, ініціювати у нього бажання до відстоювання своїх громадянських та споживчих прав. У цьому напрямі слід поширювати практику надання безкоштовних юридичних консультацій, у тому числі на базі вищих навчальних закладів, де викладають юридичні дисципліни.

Фінансово-економічні механізми стосуються бюджетно-податкової політики, мобілізації фінансових та інших ресурсів, напрямів та засобів інвестування та використання наявних ресурсів.

Створення оптимальних механізмів розподілу податкових та інших надходжень між регіонами

та центром, які формують дохідні частини бюджету відповідного рівня, залишається важливим науково-практичним завданням. В Україні спостерігається надзвичайна концентрація фінансових, інтелектуальних та політичних ресурсів у центрі, яка не відповідає інтересам регіонів.

Перспективним напрямом акумуляції фінансових ресурсів є залучення коштів за рахунок розповсюдження муніципальних облігацій серед місцевої громади, підприємств та підприємців. Такий підхід до залучення коштів є взаємовигідним. З одного боку, у населення є можливість оперативного контролю за використанням коштів, а з іншого – воно інвестує само в себе, здійснюючи капіталізацію власної території проживання. А під час виникнення кризових економічних явищ є сприятливі умови для реструктуризації заборгованості та конструктивного вирішення конфлікту.

Питання вибору напряму інвестицій суттєво обумовлює стан ринку праці. З урахуванням того, що модернізація існуючих, технологічно застарілих виробництв (на рівні четвертого та нижче укладу) призводить до зростання безробіття, треба активно інвестувати в технологічно нові виробництва та наукові дослідження, які матимуть попит у майбутньому та зможуть гарантувати продуктивну зайнятість. Таким чином, необхідне пріоритетне фінансування галузей, які визначають перспективи економічного та соціального розвитку регіонів.

Інституційні механізми передбачають поглиблення соціальної спрямованості діючих інституцій та розширення практики створення некомерційних організацій та об'єднань громадян, спрямованих на вирішення соціально значущих проблем, що прискорить створення повноцінного третього сектору.

Залишається відкритою проблема обмеження та протидії впливу на регіональну економіку малих фінансово-економічних груп стосовно окремих соціально значущих питань (ціноутворення, бюджетних компенсацій, преференцій тощо), який шкодить регіональній громаді в цілому. Такий стан речей обумовлюється сильною консолідацією та високою організацією цих груп, на відміну від іншої частини суспільства, яка недостатньо інформована та пасивна в даних питаннях. Протидія таким малим групам із великими можливостями є ефективною лише за умови збільшення сфери діяльності громадських організацій у різних сферах життя суспільства та одночасного створення єдиного й об'єктивного інформаційного простору.

Саме громадське суспільство має стати ключовою інституцією, яка може впливати на різноманітні процеси соціальної орієнтації економіки регіонів, включаючи протидію корупції як масовому явищу, зниженню корупційної ренти у вартості життя населення, тінізації трудових відносин, а також захист прав споживачів тощо. Зменшення рівня корупції в конкретному регіоні створює йому додаткові конкурентні переваги щодо залучення іноземних інвестицій порівняно з іншими регіонами.

Механізми інформаційного забезпечення щодо процесів соціально-економічного розвитку регіонів та рівня його соціальної орієнтації серед усіх суб'єктів цього процесу створюють єдиний інформаційний базис, який є необхідною умовою для ефективних комунікацій між суб'єктами. До того ж єдиний інформаційний простір забезпечує формування соціально орієнтованої філософії господарювання та управління серед першого, другого та третього секторів регіональної економіки.

Забезпечення існування та розвитку єдиного інформаційного простору передбачає розширення можливостей діючих інформаційних ресурсів органів місцевої влади та місцевого самоврядування, створення спеціалізованих порталів з боку об'єднань громадян, де не лише наводиться та накопичується інформація щодо СОЕР, а також існують можливості для зворотного зв'язку, враховуються побажання та пропозиції всіх сторін, зацікавлених у розвитку СОЕР.

Головними показниками інформаційного простору є достовірність, повнота та глибина поширення інформації. Оцінка та визначення соціальної орієнтації економіки потребує вдосконалення соціально-економічної статистики, проведення подальшого наукового обґрунтування розширення системи показників, що відображають рівень соціальної орієнтації економіки.

Наведені механізми не є відокремленими один від одного та застосовуються комплексно, що обумовлює важливість їх координації.

До показників, які можуть використовуватися як індикатори СОЕР, пропонується включити такі: в економічній сфері: обсяг валового регіонального продукту на одну особу; енергоємність валово-

вого регіонального продукту; валове нагромадження основного капіталу; продуктивність праці; рівень інфляції; регіональний борг або сукупність муніципальних боргів; ступінь зносу основних засобів; обсяги інвестицій в основний капітал; активність створення зразків нової техніки та інноваційної продукції, рівень «тінізації» регіональної економіки; обсяг трансфертів із державного бюджету; частка зарубіжного імпорту у внутрішньому споживанні регіону;

у соціальній сфері: диференціація за доходами та видатками; диференціація доступу до медичних послуг; частка витрат на харчування; частка витрат на «духовні потреби»; добова калорійність харчування людини; кількість та якість об'єктів соціальної інфраструктури; відповідність принципам соціальної орієнтації економіки при прийнятті управлінських рішень високопосадовцями; якість науки та освіти та видатки на них; відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму; відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму; захворюваність на соціально обумовлені хвороби; очікувана тривалість життя при народженні; чистий коефіцієнт відтворення населення; рівень безробіття.

в екологічній сфері: викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря; утворення відходів; скидання забруднених вод.

Оцінка та аналіз зазначених індикаторів створює підґрунтя для проведення кількісного моніторингу якості та ефективності механізмів та заходів забезпечення СОЕР і подальшого вдосконалення відповідної теоретико-методологічної бази.

ВИСНОВКИ

Забезпечення соціальної орієнтації економіки на регіональному рівні є не лише частиною соціальної орієнтації економіки держави, але і її фундаментом на містах. Ефективність упровадження цього процесу залежить від ступеня усвідомлення, запровадження та консолідації зусиль на державному та регіональному рівнях щодо розвитку суспільства за умов соціальної орієнтації економіки. Прагнення забезпечити економічну базу соціального розвитку є стійким, але рішень, які дають практичні підстави для здійснення, недостатньо. Розпочинати необхідно з визначення концептуальних засад, які потребують подальшого поглибленого дослідження соціальної орієнтації економіки щодо усвідомлення її змісту, цілей, критеріїв, пріоритетних напрямів і механізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришкін В.О. Соціалізація економіки України: теорія, методологія, перспективи: моногр. / В.О. Гришкін. — Дніпропетровськ: Пороги, 2005. — 498 с.
2. Михуринская Е.А. Экономико-организационное обеспечение формирования социально ориентированной экономики региона (на материалах АР Крым): моногр. / Е.А. Михуринская. — Симферополь: Национальная академия природоохранного и курортного строительства, 2010. — 464 с.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відом. Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
4. Послання Президента України Віктора Януковича до українського народу (з Експертною доповіддю НІСД «Україна ХХІ століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації») / укл. А. В. Єрмолаєв. — К.: НІСД, 2010. — 128 с.
5. Пчелинцев О.С. Региональная экономика в системе устойчивого развития / О.С. Пчелинцев. — М.: Наука, 2004. — 258 с.
6. Управління людським та соціальним розвитком у регіонах України: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, Л.В. Шаульська та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 2010. — 488 с.